

A Sárospataki Irodalmi Olvasókör elnöksége évente több alkalommal szervez egynapos kirándulást, hogy együtt fedezzük fel, ismerjük meg a hazai vagy a határon kívüli híres, esetleg kevésbé ismert tájegységek történelmi, irodalmi, művészeti értékeit.

Szeptember 21-én, kora reggel indulunk el, s gyorsan haladtunk a Kassa–Eperjes útvonalon. Hamarosan megcsodálhattuk a Tátra sejtelmesen kéklő hegyvonulatát. A hosszan elterülő sík vidéket már az V–VI. században az Ukrajnából, Lengyelországból származó szláv törzsek népesítették

be. A tatárjárás után II. Géza szászokat telepített le, aztán a huszonnégy város közössége létrehozta a Szepesi Szász Tartományt, és a székhelye Lőcse lett. 1248-ban megalakult a XXIV sze-

pesi plébános testvérvétele, amelyet Károly Róbert szász egyetemnek nevezett. Az itt élők különleges előjogokban részesültek, az önállóságuk csak a XIX. század második felében szűnt meg. 1412-ben különös esemény történt. Zsigmond király a tartomány tizenhárom legjelentősebb városát nyolcvannyolcezer-nyolcszáz forintért elzálogosította, illetve bérbe adta II. Ulászló lengyel király sógorának. Nem történt bekebelezés, de a helytartóik alaposan kifosztották a hozzájuk tartozó lakosságot. Háromszázhat-

van évig tartott ez a furcsa jogviszony. A XVI. században erre a vidékre a szlovákok is betelepültek. 1778-ban Mária Terézia a tizenhárom visszakerült településből – Lőcsével és Kézsmárkkal együtt, Igló székhellyel – létrehozta a XVI szepesi város kerületét, ami nagyobb önállóságot, több kiváltságot jelentett a szász telepéseknek, és az ún. cipszerek a történelmi Magyarországhoz tartoztak.

Az úti célunk első állomása, Lőcse volt. A források alapján a nevét a Hernád folyóba siető Lőcse (Levoca, azaz bal oldali) patakról kapta, a nyelvészek szerint

a Lőrinc név becézett változata. 1245-ben szászok telepedtek ide. 1271-ben Lőcse már a szász városok tartományának központja, 1323-ban szabad királyi város lett, árumegállító joga, nemzetközi keres-

kedelme volt, híres volt a kézműipara és a vására. Többször pusztította tűzvész, pestisjárvány, megtámadták a husziták, 1526 után pedig bekapcsolódott a trónharcokba is. A szomszédos Kézsmárkkal csaknem száz éven keresztül folyt a vita az árumegállító jog megszerzése miatt. 1630-tól működött itt a híres Breuer nyomda. A Rákóczi-szabadságharc idején a város polgárai a nagyfejedelemhez csatlakoztak. Lőcse ősi iskolaváros, az 1672-ben alapított jezsuita gimnázium tanára volt Hell Miksa, a neves fizikus,

„Füstös, mohos óratorony,
Platánok az utcasoron,
Boltívek az út felett,
Mosoly, derű, halk szívesség –
Ez a kedves, szép Szepesség,
Hogy az Isten áldja meg.”
(Farkas Imre)

csillagász és Dayka Gábor költő. A reál-gimnáziumban Szabó Dezső író tanított. 1772-ben Lőcse volt a szász kamaragrófság székhelye. 1849-ben Görgey és Guyon a branyiszkói csata stratégiáját Lőcsén vitatta meg.

A különlegesen szép, hangulatos települést a XVII. században épült kettős várfalak védik, három kapun lehet bejutni a XIII. században mérnöki pontossággal megtervezett, téglalap alakú belvárosba. Rövid sétánk során megcsodáltuk a szépen felújított reneszánsz (Thurzóház), késő reneszánsz, a klasszicista (volt vármegyeháza) és a barokk épületeket. A település Mikszáth Kálmán *A fekete város* és Jókai Mór *A lőcsei fehér asszony* című, nagy sikerű regényének egyik színhelye.

A Főtér egyik ékessége a híres Szent Jakab-templom. Megtudtuk, hogy a kaszai Szent Erzsébet-dóm után ez a második legnagyobb székesegyház. A XIII. században román stílusban kezdték el építeni, később két kápolnával, majd késő gótikus és reneszánsz jegyeket hordozó előcsarnokkal bővítették. A neogótikus torony 1858-ban készült el. A bazilikában megcsodáltuk a világ egyik legszebb és legmagasabb (18,62 m) gótikus főoltárát, amelyet a XVI. század elején hársfából faragtak. Lőcsei Pál híres faragó mester munkáját dicséri. A négy csodálatos mellékoltár a XV. században készült, egy pedig 1720-ban. A templom freskói XV. századi műrelemek, a hét főbűnt, az irgalmasság hét cselekedetét és a Szent Margit-legendát jelenítik meg. A dóm a Thurzó-családnak, valamint Thököly Imre és Zrínyi Ilona egyetlen gyermekének végső nyughelye is.

Ezután a volt városházát kerestük fel. Az eredeti gótikus épület a levéltár anyagával együtt 1550-ben a tűz martaléka lett. 1615-ben újból felépítették, s különleges reneszánsz árkádokkal díszítették. A szabad királyi város gazdagságának jelképe volt. A XIX. század végén Schullek Frigyes tervei alapján emeleti résszel bővítették. A külső falán lévő freskók az öt erényt allegorikus formában ábrázolják. Az épületben a Szepességi Múzeum működik, az emeleti előtér egyik „titkos” bejáratánál Korponay Jánosné Géczy Julianna, az áruló lőcsei fehér asszony képe látható. Korábban egy nemesi udvar pincebejáratánál helyezték el, Jókai Mór ott láthatta. A díszes nagyteremben magnóról magyar nyelvű tájékoztatás hangzott el a város történetéről a kezdetektől napjainkig, aztán a termekben elhelyezett

gazdag relikviákban gyönyörködhattunk. A városháza mellett látható az 1651-ben épült különleges harangtorony és a kovácsoltvas pálcákból készült, hatszögletes formájú ún. szégyenketrec. 1850-ig ide zárták be a kisebb bűncselekmények elkövetőit, a nyelves és ledérebb nőket, hogy a tetteikért így bűnhődjenek. A lőcsei fehér asszony is a ketrec rabja volt, aztán Győrben bebörtönözték és kivégezték. Felkerestük a volt evangélikus líceumban működő Művészetek Házát, ahol a Szepesség igen gazdag, különleges művészeti és népművészeti értékeit csodálhattuk meg. Ezután a Főtéren ellátogattunk egy kagylóval díszített házba, ahol a későgótika legnagyobb képviselője, Lőcsei Pál mester élt és alkotott. Érdekes dokumentumok, fényképek segítségével ismerhettük meg a híres faszobrász, szárnyasoltár-készítő mester életútját, nevezetes munkáit. Az itt látható szobrai, alkotásai felbecsülhetetlen értéket képviselnek.

Ezután Szepesgörgő következett. A tizenhét hektáros, védett arborétum szélén épült kastély elődje egyemeletes kőház volt, amelyet Görgey Benedek építtetett. A *fekete város* című regény egyik főszereplője, Görgey Pál alispán is itt lakott. A két települést összekötő erdő, ahol a regényben szereplő tragikus esemény történt, jelenleg is megvan. A Görgey-kastély később a Csáky-család tulajdonába került. Ekkor épült fel a két

saroktorony, a különleges címeroromzat, és az ablakok díszítése is ekkor készült. A hátsó bejárattól jobbra egy gyönyörű fasor vezet az arborétumba. Az épület felújításra vár, falai közt jelenleg gyermekotthon működik. Ezután a védőfállal körülvett, gótikus kegyúri templomot kerestük fel. Csak az ablakon keresztül nézhettük meg a szép oltárt és a berendezést. A templomkert a Görgey-család egyik temetkezési helye. Itt nyugszik Görgey Arisztid és két testvére: Constantin és Béla, Görgey Jordán és felesége, Pongrácz Hedvig grófné, valamint Görgey Constantin felesége, Szinyey Merse Anna is. A templomkert, a sírhalmok és a síremlékek gondozást igényelnének.

A szepességi programunkat Szepeskáptalanban, az egyházi kisváros értékeinek megismerésével folytattuk. A települést a XVII. században épült széles erőd fal védi. A kapun bejutva egy nagy térre érkeztünk meg, ahol a kéttornyú gótikus székesegyházat, az 1652-ben épült reneszánsz püspöki palotát és egy érdekes óratornyot csodálhattunk meg. A magyar nyelvű írásos tájékoztatóból megtudhattuk, hogy az 1652 óta működő társas káptalant Mária Terézia rendelkezésére szepesi székes káptalanná nyilvánították. A háromhajós, román stílusú székesegyház a XIII. században épült, két évszázaddal később gótikus csarnoktemplommá alakították át. A XVIII. szá-

zadtól a barokk stílus jegyei láthatók a katedrálison. Nyolc, nagyon értékes gótikus oltárt nézhettünk meg. A freskók, a gótikus ablakok üvegfestményei is különleges alkotások. A XV. század végén épült Szapolyai-kápolnában Szapolyai Imre és István nádor egészalakos középkori sírköve látható. A szepesi káptalan 1848-ig hiteleshely volt, az értékes levéltári anyaga kutatható. Sajnos nem volt alkalmunk megtekinteni Balassi Bálint költőnk latin és magyar nyelvű végrendeletét. Elsétáltunk a misztikus hangulatú kisváros egyetlen utcáján, ahol kanonikházak, papnevelde és szálloda látható. 1993-tól Szepeskáptalan a szepesi várral együtt az UNESCO világörökségi listáján szerepel.

Ezután Közép-Európa legnagyobb alapterületű vára (négy hektár), a kétszáz méter magas mészkőszirtre épült Szepes vára következett. A bejáratához az autóbusz parkolójától félórás, kissé fárasztó barangolás után értünk fel. A források szerint a kelták egyik törzse már az i.e. I–II. században nagy erődöt épített a sziklán. A megsemmisülése után a szomszédos dombra, a Drevenyikre építkeztek. Ennek lerombolása után, a XI–XII. században kezdték felépíteni a szepesi várat. Egy kör alakú lakótorony volt a vár legrégebbi része, de a sziklák mozgása miatt leomlott. A XIII. század első felében épült az alsó vár udvarán egy kör alakú lakótorony, donjon, a román stílusú palota és a felső vár további része. 1249-ben IV. Béla a külső várudvart a lakóépülettel a szepesi prépostnak adományozta, és egyházi központként funkcionált a század végéig, ezután Szepeskáptalanba költöztek, jelenleg is ott működnek. A vár a szepesi ispánok székhelye lett.

Számos csatározás színhelye volt az erődítmény. A XIV. század végén I. Lajos megépíttette a középső várudvart. 1464-ben az igen gazdag Szapolyai-család birtoka lett, itt volt a székhelyük. Falai között született az utolsó magyar király, Szapolyai János. A várat korszerűsítették, bővítették. A vár tornyát megerősítették, a palotát gótikus stílusban átépítették, késő gótikus kápolna készült Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére, lovagtermet alakítottak ki. 1528-ban a Habsburgok elfoglalták, később a Thurzó-család kapta meg. Ekkor a várat reneszánsz stílusban alakították át. 1636-tól a Csáky-család tulajdona volt az erőd, a felső vár korszerűsítésével rangos székhelyet terveztek ide. 1703-ban a kurucok elfoglalták, a Csákyak is kiköltöztek, az erődítményben csak egy kis létszámú helyőrség maradt. 1780-ban a vár kigyulladt, leégett, romossá vált. 1961-ben műemlékké nyilvánították, 1971-től folytak és napjainkban is folynak a felújítások. 1993-tól szerepel az UNESCO világörökségi listáján. Sétánk során végigjártuk az alsó, középső várat, az előudvart és a felsővárat. A donjonba külső lépcsőn lehet feljutni, és nagyon szép onnan a kilátás. A felső várban bútor- és fegyverkiállítás, valamint régészeti leletek láthatók. Nagyon szép a Szent Erzsébet-kápolna, ahol látogatásunkkor éppen esküvő zajlott. A várat a *Sárkányszív*, *A hódító*, *Az oroszán télen*, *The Last Legion* című filmek forgatása során helyszíneként használták.

Kicsit fáradtan, de élményekben gazdagon érkezünk haza. A Szepességben élők vendégszeretők, mindenütt kedvesen fogadtak, udvariasan tájékoztattak bennünket. ■